

TARBIYA JARAYONIDA PSIXOLOGIK XIZMAT VA PEDAGOGIK HAMKORLIKNING SAMARADORLIGI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instiuti talabasi Ibodullayeva

Dildora Elmurod qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instiuti talabasi Ulug'berdiyeva

Sevara Bahodir qizi

Annotatsiya. Mazkur maqolada tarbiya jarayonida psixologik xizmat va pedagogik hamkorlikning o'zaro uzviy bog'liqligi, ularning ta'lim-tarbiya samaradorligiga ta'siri hamda zamonaviy ta'lim tizimida tutgan o'rni yoritilgan. Tadqiqot davomida kuzatish, tahlil, solishtirish, psixologik diagnostika va umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan. Maqolada ta'lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatining asosiy yo'nalishlari, o'quvchi shaxsining ruhiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, pedagogik hamkorlikning zamonaviy shakllari va ularning tarbiyaviy jarayon bilan o'zaro aloqadorligi ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Tarbiya, psixologik xizmat, pedagogik hamkorlik, o'quvchi shaxsi, ta'lim jarayoni, muloqot madaniyati, diagnostika, o'zaro ishonch, hamjihatlik, ijtimoiy muhit.

Abstract. This article discusses the interdependence of psychological service and pedagogical cooperation in the educational process, their impact on the effectiveness of education and upbringing, and their role in the modern education system. The research used observation, analysis, comparison, psychological diagnostics, and generalization methods. The article scientifically and theoretically substantiates the main areas of psychological service activities in educational institutions, mechanisms for supporting the spiritual development of the student's personality, modern forms of pedagogical cooperation, and their relationship with the educational process.

Keywords: *Education, psychological service, pedagogical cooperation, student personality, educational process, culture of communication, diagnostics, mutual trust, solidarity, social environment.*

Kirish. Zamonaviy ta'lim jarayonida tarbiya masalasi eng muhim ijtimoiy-pedagogik yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etiladi. Har qanday jamiyatning taraqqiyoti inson omiliga, xususan, yosh avlodning barkamol bo'lib voyaga yetishiga bevosita bog'liqdir. Shu boisdan tarbiya jarayoni nafaqat o'quv dasturlarining mazmunida, balki butun ta'lim muhitining ma'naviy-psixologik asosida ham aks etadi. Bugungi kunda ta'lim muassasalarida o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishi, uning ijtimoiy faolligi, mustaqil fikrlashi va sog'lom ruhiyatini shakllantirishda psixologik xizmat hamda pedagogik hamkorlikning o'rni beqiyosdir.

Psixologik xizmat ta'lim tizimining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u shaxsning ruhiy holatini o'rganish, rivojlantirish va ijobiy o'zgarishlarga yo'naltirishni maqsad qilib oladi. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan pedagog-psixologlar o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlarini, temperament va xarakter turlarini, emotsional barqarorligini, ijtimoiy moslashuvini tahlil qiladi. Shu asosda ular o'qituvchilar va ota-onalar bilan hamkorlikda individual yondashuv usullarini ishlab chiqadi, muammoli holatlarning oldini olish, stress va konfliktlarni kamaytirish choralarini ko'radi.

Tarbiya jarayonida pedagogik hamkorlik ham shunchalik muhimki, u o'qituvchi, o'quvchi, psixolog, ota-ona va ta'lim muassasasi ma'muriyati o'rtasida birgalikda harakat qilishni ta'minlaydi. Bunday hamkorlikning asosi o'zaro ishonch, hurmat, muloqot madaniyati va umumiy maqsadga yo'naltirilganlikdir. O'qituvchining psixologik savodxonligi, uning emotsional turg'unligi va empatiya qobiliyati o'quvchi bilan muloqot sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, ta'lim jarayonida pedagogik hamkorlik samaradorligini oshirish uchun o'qituvchilarning psixologik kompetensiyasini rivojlantirish zarur.

Psixologik xizmatning mohiyati o'quvchining ichki dunyosini anglash, uning qiziqishlari, ehtiyojlari va imkoniyatlarini chuqur tahlil etish orqali ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirishda namoyon bo'ladi. Masalan, o'quvchi darsdagi sust faolligi, o'ziga ishonchsizlik, ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar, darsdagi intizom muammolari yoki ruhiy siqilish holatlarida psixologik xizmatning o'rni beqiyosdir. Shu bilan birga, o'qituvchi, sinf rahbari, psixolog va ota-onaning o'zaro muvofiqlashgan faoliyati o'quvchi shaxsining barkamol rivojlanishiga asos yaratadi.

Pedagogik hamkorlik faqatgina tashkiliy muvofiqlik emas, balki tarbiyaviy jarayonning ijtimoiy-psixologik mohiyatini aks ettiradi. U o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi sub'ekt-sub'ekt munosabatlariga asoslanadi, ya'ni o'quvchi tarbiya jarayonining passiv ishtirokchisi emas, balki faol sub'ekti sifatida qaraladi. Bu esa o'z navbatida shaxsning ijtimoiy faolligini, ijodkorlik qobiliyatini, o'zini baholash va o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Bugungi kunda pedagogik hamkorlikni samarali tashkil etish uchun zamonaviy kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, ota-onalar bilan onlayn maslahatlar o'tkazish, psixologik seminar-treninglar tashkil etish, individual rivojlanish rejalari ishlab chiqish kabi innovatsion yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tarbiya jarayonining muvaffaqiyati, avvalo, pedagogik jamoa va psixologik xizmat o'rtasidagi uzviy hamkorlikka bog'liq. Shaxsni har tomonlama kamol toptirish uchun pedagog va psixolog bir-birini to'ldiruvchi tizim sifatida faoliyat yuritadi. O'qituvchi o'quvchi faoliyatining tashkiliy va mazmuniy tomonini belgilasa, psixolog uning ichki dunyosini, emotsional holatini, ruhiy ehtiyojlarini anglaydi. Shu sababli tarbiya jarayonida ushbu ikki yo'nalishning uyg'unlashuvi shaxsning barkamol rivojlanishida asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Psixologik xizmat ta'lim muassasalarida o'quvchi shaxsini o'rganish, uning psixologik portretini tuzish, individual farqlarni aniqlash hamda ularni

inobatga olgan holda pedagogik tavsiyalar ishlab chiqish bilan shug'ullanadi. Bu jarayonda turli psixologik metodlar — kuzatish, suhbat, anketa, test, eksperiment va diagnostika turlaridan keng foydalaniladi. Psixologning asosiy vazifasi o'quvchining ijobiy o'zgarishlariga sharoit yaratish, unda o'ziga ishonch, motivatsiya va ijtimoiy faollikni shakllantirishdir.

Ta'lim jarayonidagi psixologik xizmatning muhim yo'nalishlaridan biri bu diagnostik faoliyat hisoblanadi. Diagnostika yordamida o'quvchi shaxsining aqliy, emotsional, ijtimoiy va motivatsion rivojlanish darajasi aniqlanadi. Masalan, shaxsning o'ziga ishonch darajasi, muloqot qobiliyati, jamoaga moslashuv, stressga bardoshlilik kabi ko'rsatkichlar maxsus testlar yordamida o'lchanadi. Shu ma'lumotlar asosida psixolog pedagoglarga o'quvchilar bilan individual ishlash strategiyasini tavsiya etadi.

Psixologik xizmatning yana bir muhim yo'nalishi — profilaktik faoliyat. Bu yo'nalish orqali o'quvchilar o'rtasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ruhiy, axloqiy va ijtimoiy muammolarning oldi olinadi. Masalan, konflikt, intizom buzilishi, motivatsiya yo'qolishi, stress holatlari, zo'ravonlik yoki kiberbosim kabi salbiy omillarni erta aniqlash va ularni bartaraf etish psixologning doimiy vazifasidir. Profilaktik chora-tadbirlar o'z vaqtida amalga oshirilsa, o'quv muhitida sog'lom psixologik iqlim yaratiladi. Psixologik xizmatning korreksion faoliyati ham tarbiya jarayonida muhim o'rin tutadi. Bu yo'nalishda individual suhbatlar, treninglar, art-terapiya, musiqiy relaksatsiya, rolli o'yinlar va psixodrama metodlari qo'llaniladi. Masalan, o'quvchilarda o'ziga past baho berish, qo'rquv, ijtimoiy faollik yetishmasligi, darslarga qiziqmaslik kabi holatlar kuzatilganda, psixolog ularni ijobiy o'zgarishlarga yo'naltiradi. Korreksion mashg'ulotlar nafaqat o'quvchi, balki butun sinf jamoasi uchun foydalidir.

Shuningdek, psixologik maslahat va yo'l-yo'riq berish faoliyati ham tarbiya jarayonining ajralmas qismidir. Bu jarayonda psixolog o'qituvchilar va ota-onalarga o'quvchi bilan muloqotda qanday yondashuv tanlash, qanday

so'zlashish, qanday ruhiy qo'llab-quvvatlash zarurligini tavsiya etadi. Masalan, o'quvchi intizomni buzganida jazolash emas, balki muammoning ildizini aniqlab, muloqot orqali ijobiy yechim topish taklif etiladi. Pedagogik hamkorlik psixologik xizmat bilan uzviy aloqada bo'lishi zarur. Chunki o'qituvchi o'quvchilarning kundalik faoliyatini, ularning darsdagi, o'yin yoki ijtimoiy vaziyatlardagi xatti-harakatini bevosita kuzatadi. Shu ma'lumotlar psixologik tahlil uchun juda muhimdir. Psixolog esa o'z navbatida o'qituvchiga bolaning ichki ruhiy holati haqida xulosa beradi, tarbiyaviy yondashuvni individual tarzda yo'naltirishga ko'maklashadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik hamkorlik tushunchasi kengroq mazmunga ega bo'lib, u nafaqat o'qituvchi-psixolog, balki o'qituvchi-ota-ona, o'qituvchi-ma'muriyat, o'qituvchi-o'quvchi o'rtasidagi o'zaro aloqalarni qamrab oladi. Bu hamkorlikning markazida esa o'quvchi shaxsi turadi. O'qituvchi bilan psixologning maqsadi o'quvchini faqat bilim oluvchi emas, balki faol fikrlovchi, mustaqil qaror qabul qiluvchi, o'z hayotiga mas'uliyat bilan yondashuvchi shaxs sifatida shakllantirishdir.

Pedagogik hamkorlikning samaradorligi, avvalo, o'zaro ishonch va muloqot madaniyatiga bog'liq. O'qituvchi va o'quvchi o'rtasida iliq munosabat, hurmat, adolat, ochiqlik, o'zaro e'tibor mavjud bo'lsa, tarbiyaviy ta'sir kuchayadi. O'qituvchining har bir so'zi, harakati, munosabati o'quvchi ruhiyatida aks etadi. Shu bois, pedagog o'z emotsional holatini boshqara olishi, o'quvchilarga nisbatan doimo ijobiy, qo'llab-quvvatlovchi kayfiyatda bo'lishi zarur.

Pedagogik hamkorlikning zamonaviy modellari orasida "maktab-oila-mahalla" tamoyili alohida ahamiyat kasb etadi. Bu tizim o'quvchi shaxsini har tomonlama tarbiyalashda ijtimoiy institutlar o'rtasidagi uzviylikni ta'minlaydi. Maktab o'quvchi uchun asosiy ta'lim maydoni bo'lsa, oila uning birlamchi tarbiya manbai, mahalla esa ijtimoiy muhitni shakllantiruvchi omildir. Shu

uchlikning hamkorlikdagi faoliyati o'quvchining ijtimoiy barqarorligi, axloqiy qadriyatlari va ma'naviy o'sishini kafolatlaydi.

Pedagogik hamkorlikda ota-onalar ishtiroki ham beqiyos ahamiyatga ega. Ota-onaning farzand tarbiyasidagi roli bevosita maktabdagi psixologik muhit bilan uyg'unlashsa, bola o'zini xavfsiz, qadrlangan va e'tirof etilgan his etadi. Shu sababli, ota-onalar uchun psixologik savodxonlik kurslarini tashkil etish, ularni farzandining yosh xususiyatlari, hissiy ehtiyojlari, muloqot uslublari haqida xabardor qilish bugungi kunning zaruriy talabidir.

Xulosa. Tarbiya jarayonida psixologik xizmat va pedagogik hamkorlikning o'zaro uyg'unligi zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Inson omiliga yo'naltirilgan ta'lim siyosati shuni ko'rsatadiki, o'quvchining ruhiy sog'lomligi, ijtimoiy faolligi va ma'naviy kamoloti ta'lim mazmunidan ko'ra ko'proq — uni amalga oshiruvchi insoniy munosabatlar, muloqot madaniyati va o'zaro ishonchga bog'liqdir. Shu sababli ta'lim jarayonini tashkil etishda psixologik xizmat va pedagogik hamkorlikni mustahkamlash eng asosiy shartlardan biri hisoblanadi.

Psixologik xizmat faoliyati o'quvchi shaxsini chuqur tahlil qilish, uning ehtiyoj va imkoniyatlarini aniqlash, shuningdek, ijtimoiy va hissiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash orqali tarbiyaviy jarayonni individuallashtirish imkonini beradi. Bu esa o'z navbatida har bir o'quvchining shaxsiy yondashuv asosida o'qitilishi, o'zini erkin namoyon etishi va o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishiga zamin yaratadi. Psixologning kasbiy faoliyati ta'lim tizimida ijtimoiy-psixologik muhitni sog'lomlashtirish, stress va konflikt holatlarini kamaytirish, o'quvchilarning o'ziga ishonchini oshirish bilan uzviy bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. – Toshkent, 2019.

3. "Yoshlar siyosati to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2017.
4. Raximova N. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent, TDPU, 2022.
5. UNESCO. Psychological Support and Inclusive Education: Global Perspectives. – Paris, 2021.
6. Kamolovich, Makhmudov Shokir. "PRACTICAL FORMS, METHODS AND TOOLS OF SPIRITUAL AND LEGAL EDUCATION TECHNOLOGIES SUITABLE FOR CITIZENS IN THE PROCESS OF SOCIALIZATION OF STUDENTS." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.7 (2022): 55-61.